

Πέντε στάσεις

Μάκης Τσίτας

εκδόσεις Μεταίχμιο

Μια ζωή συνειδητά απελευθερωμένη

Τριάντα χρόνια έμεινα στη Θεσσαλονίκη και δεν την έμαθα. Με έλεγε ο άντρας μου, αν σε κατεβάσω καμιά μέρα στο κέντρο θα χαθείς. Αλήθεια ήταν. Ήξερα μόνο τη διαδρομή από το σπίτι στη δουλειά: Αγία Βαρβάρα Τούμπας – ΑΧΕΠΑ. Πέντε στάσεις. Με το 14. (σ.9)

Η σκυφή φιγούρα, που περπατάει τραβώντας από το χέρι το μικρό παιδί, σε έναν οριζοντα στενό και ορισμένο αυστηρά με τα τετραγωνισμένα επίπεδα στο μαύρο-γαλάζιο φόντο του εξωφύλλου, είναι με την εικαστική της ευγλωπτία ικανή να περιγράψει τη ζωή της Τασούλας, της ηρωίδας του Τσίτα. Πόση γυναικεία απελευθέρωση, πόση προσωπική επανάσταση μπορεί να χωρέσει μέσα στη συνειδηση της νεαρής κοπέλας, που από το χωριό της Μακεδονίας βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη να σπουδάζει Νοσηλευτική, με ανοιχτό τον οριζοντα μπροστά της για μια ζωή όπως θα την ήθελε, εκεί στις τελευταίες δεκαετίες του πολύπαθου μα και επινοητικού σε επαναστάσεις εικοστού αιώνα; Θεωρητικά θα κατόρθωνε ό,τι επιθυμούσε. Αρκεί να μην έπεφτε στα καλά στημένα δίχτυα του Θεόφιλου, που αρχικά ενσάρκωσε τη μικρή της επανάσταση απέναντι στην άρνηση ενός αυταρχικού, όπως πίστευε, πατέρα, για να αποκαλυφθεί στη συνέχεια ποιος στη πραγματικότητα ήταν: όχι μόνο αυταρχικός ο ίδιος αλλά και τυραννικός στη συμπεριφορά του απέναντί της, εκμεταλλευτής και βίαιος, άδικος σε κάθε πράξη του, ανέντιμος και ανίκανος να εκτιμήσει όσα η Τασούλα ήταν πρόθυμη να του προσφέρει. Πρόθυμη όχι μόνο από αληθινή αγάπη –αυτή ξεθύμανε πολύ γρήγορα– αλλά απόμια βαθιά αίσθηση καθήκοντος απέναντι στη ζωή όπως τη βρήκε (και πώς να την αλλάξει;) και από ένα βαθύτερο ακόμη αίσθημα ντροπής να παρουσιαστεί πίσω στη γονική εστία και στη μικρή κοινωνία του χωριού χρεωμένη (αυτή φυσικά και όχι εκείνος) με την αποτυχία ενός γάμου. Έτσι, επιλέγει συνειδητά να μείνει μέσα στην οικογενειακή ζωή, υπομένοντας ακόμη και τις απιστίες του Θεόφιλου, μεγαλώνοντας τα δυο της παιδιά.

Αμα έκανε καβγά, του έλεγα: «Αν δεν σ' αρέσει, φεύγεις, αγόρι μου, δεν σε κρατάμε εδώ με το ζόρι». Αλλά γιατί να φύγει, πού να βρει καλύτερα; Ξενοδοχείο πολυτελείας. Το φαγητό του το είχε, το κρεβάτι του, το καθαρό του ρούχο – για ποιο λόγονα φύγει; (σ.50)

Σε μια πρώτη εντύπωση, έχουμε μια τυπική περίπτωση υποταγής στο καθορισμένο πεπρωμένο, μέσα στις τόσες που έχει να δείξει η μακράιωνη πορεία του ταπεινωτικά ονομαζόμενου «δεύτερου φύλου», μέσα σ' έναν κόσμο κυριαρχίας του αρσενικού ευλογημένης από τους θεσμικούς κανόνες της κοσμικής μα και της θεικής εξουσίας. Γνωστό το μοτίβο και δουλεμένο λογοτεχνικά με όλους τους τρόπους, παραδοσιακούς και καινοφανείς.

Ο Μάκης Τσίτας, ακολουθώντας τον τρόπο αφήγησης που είχε αναδείξει (πάλι μέσα από ένα γνώριμο σκηνικό) την αξέχαστη φιγούρα του Χρυσοβαλάντη στο «Μάρτυς μου ο Θεός», θα προβάλει εδώ μια ιδιότυπη ρήξη με την κοινωνικά αποδεκτή κανονικότητα. Η καταπιεσμένη Τασούλα, που τόσα χρόνια στη Θεσσαλονίκη μόνο μία διαδρομή γνώριζε, με πέντε στάσεις, θα κατορθώσει να τελειώσει τη σχολή της, θα πιάσει δουλειά στο ΑΧΕΠΑ, θα βοηθήσει τα δυο παιδιά της να σπουδάσουν, θα ανεβεί αρκετά σκαλιά πιο πάνω από τον ανίσχυρο πλέον Θεόφιλο. Και όλα αυτά χωρίς να διαταράξει την προβαλλόμενη προς τα έξω εικόνα της οικογενειακής γαλήνης –παραπλανητικό προσωπείο ενός γάμου στην ουσία διαλυμένου– στέκοντας πλάι του, όταν θα χρειαστεί τη συμπαραστάσή της χτυπημένος από τον καρκίνο. Η κόρη της, εκπροσωπώντας την επόμενη γενιά που πολύ λιγότερα είναι πρόθυμη να ανεχθεί, θα διαλύσει τον δικό της κακό γάμο. Εκείνη, φθάνει στο απώτατο σημείο υπέρβασης των ιερών δεσμεύσεών της, όταν θα ευχηθεί να τον βρει καμιά κακιά αρρώστια. Όταν αυτό πράγματι θα συμβεί, είναι άραγε η θεία πρόνοια που κάνει επιτέλους την παρέμβασή της, ως νέμεση, ή μήπως η ζωή αναλαμβάνει να διαχειριστεί με τη δική της τυχαιότητα την πορεία των ανθρώπων;

Υπάρχουν, λοιπόν, και βουβές επαναστάσεις; Μπορεί να συγκερασθεί η υπομονή και η ανεκτικότητα με τις βίαιες ρήξεις, δηλαδή τις βαθιές ανατροπές, που καθορίζουν τις αλλαγές σε προσωπικό και σε κοινωνικό επίπεδο; Τι είναι, εν προκειμένω, αυτό που μας συγκινεί στην περίπτωση της ηρωίδας του Τσίτα και κάνει την ιστορία του να ξεχωρίζει; Πρόκειται απλώς για μια συμπάθεια προς τη βαλλόμενη πανταχόθεν αναξιοπαθούσα γυναίκα; Μήπως μας παρασύρει με τον μονόλογό της, τεχνικά πάλι άψογο, κατά το προσφιλές ύφος των αδικημένων ηρώων του Τσίτα, και τασσόμαστε στο πλευρό της; Νομίζω ότι το σημείο που συναντιόμαστε μαζί της βρίσκεται στον τρόπο που αντιμετωπίζει τη ζωή της. Με απόλυτη συνειδηση των ορίων της, του χώρου μέσα στον οποίο βρίσκεται, με τις κοινωνικές συμβάσεις να υπενθυμίζουν διαρκώς τη διαχρονική τους ισχύ. Ωστόσο, είναι μέσα στα στενά αυτά πλαίσια που θα ανακαλύψει τη δική της δύναμη, ακόμη κι αν πρέπει να την αποδείξει παραμένοντας εντός των ορίων των κοινωνικών δεσμεύσεων. Έτσι, οι πέντε στάσεις που περιορίζουν τις κινήσεις της παίρνουν και μια διαφορετική σημασία. Είναι οι πέντε αποφάσεις της που καθόρισαν τελικά τη διαφοροποίησή της από κάθε άλλη, με όμοια παθήματα, γυναίκα της εποχής της. Πρώτη κίνηση ήταν η απόφασή της να σπουδάσει και να ξεφύγει από τον ασφυκτικό κλοιό μιας ζωής εγκλωβισμένης στις στερεοτυπικές αντιλήψεις που προδιαγράφουν τον ρόλο της γυναίκας. Δεύτερη κίνηση ήταν η (εσφαλμένη όπως αποδείχθηκε) απόφασή της να φύγει κρυφά με τον Θεόφιλο, ερχόμενη σε ρήξη με την οικογένειά της – εκτιμάται εδώ ως κίνηση απελευθέρωσης, ακόμη κι αν ήταν εκ των πραγμάτων λανθασμένη. Τρίτη κίνηση ήταν η απόφασή της να συνεχίσει τις σπουδές της και να γίνει ανεξάρτητη μέσα από την επαγγελματική της σταδιοδρομία. Τέταρτη κίνηση η απόφασή της να πάρει την κατάσταση στα χέρια της παραμένοντας μέσα στην οικογένεια και καθορίζοντας η ίδια τον βαθμό ανεκτικότητας απέναντι στον Θεόφιλο, που ολοένα απομακρυνόταν. Τέλος, πέμπτη κίνηση η απόφασή της να του σταθεί ως το οδυνηρό του τέλος. Πέντε κινήσεις/αποφάσεις, πέντε στάσεις που την καθιστούν διακριτή ως προσωπικότητα.

Η επιλογή της πρωτοπρόσωπης αφήγησης ενισχύει την αλήθεια της ηρωίδας, καθώς τεχνηέντως η συγγραφική φωνή είναι απύουσα, σοφά υποκρυπτόμενη πίσω από τα λόγια που εκστομίζονται από την ηρωίδα της ιστορίας. Η λογοτεχνική γραφή για μια ακόμη φορά, δίνει το βήμα για να ακουστεί η αλήθεια των προσώπων, που αλλιώς θα καλυπτόταν από την κυρίαρχη εικόνα της κοινωνικής συμβατικότητας με την προβολή των ισχυρών και τη συλλήβδην θεώρηση των ανίσχυρων μικρών. Μια γυναίκα σαν την ηρωίδα του Τσίτα δεν θα συγκινούσε θεματικά πολλούς συγγραφείς. Κι όμως εδώ αναδεικνύεται σε τραγική φιγούρα με τη δυναμική που η τραγωδία προσδίδει στους δικούς της ήρωες. Κι αν δεν βλέπουμε και το φονικό, που ίσως περιμέναμε ως δικαιολογημένη αντίδραση της ηρωίδας, είναι γιατί η συγγραφική επιλογή ήταν εδώ να φανεί η πιο υποδόρια διάθεση να συντελεστεί μια ρήξη πιο αργή και ίσως πιο αφανής σε πρώτο επίπεδο. Ίσως γι' αυτό και πιο σημαντική, πιο αληθινή, πιο αποτελεσματική εν τέλει, καθώς οδηγεί μέσα από δύσκολο δρόμο σε μια παραδόξως υπαρκτή συνθήκη απελευθέρωσης.